

Rimske vojničke diplome na području Vukovarsko-srijemske županije

Bonić, Emilija

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:196923>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-18**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za arheologiju

Preddiplomski sveučilišni studij arheologije (jednopedmetni)

Emilija Bonić

**Rimske vojničke diplome na području
Vukovarsko-srijemske županije**

Završni rad

Zadar, 2020.

Sveučilište u Zadru

Odjel za arheologiju

Preddiplomski sveučilišni studij arheologije (jednopedmetni)

Rimske vojničke diplome na području

Vukovarsko-srijemske županije

Završni rad

Student/ica:

Emilija Bonić

Mentor/ica:

doc. dr. sc. Mato Ilkić

Zadar, 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Emilija Bonić**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Rimske vojničke diplome na području Vukovarsko-srijemske županije** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 24. rujna 2020.

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. RIMSKA OSVAJANJA PANONIJE I ADMINISTRATIVNA ORGANIZACIJA.....	3
3. DUNAVSKI LIMES.....	6
3. OPĆENITO O VOJNIČKIM DIPLOMAMA	9
3.1 FORMA RIMSKIH VOJNIČKIH DIPLOMA	10
4. NALAZI RIMSKIH VOJNIČKIH DIPLOMA U HRVATSKOJ	11
4.1 RIMSKA VOJNIČKA DIPLOMA IZ ILAČE	13
4.2. RIMSKA VOJNIČKA DIPLOMA IZ NEGOSLAVACA KRAJ VUKOVARA.....	15
4.3 RIMSKA VOJNIČKA DIPLOMA IZ SOTINA S POLOŽAJA POPINO BRDO.....	19
4.4 RIMSKA VOJNIČKA DIPLOMA IZ SOTINA S POLOŽAJA VRUČAK	28
ZAKLJUČAK	34
POPIS LITERATURE:	36
POPIS FOTOGRAFIJA:	38
Sažetak	39
Abstract	40

1. UVOD

Rimske vojničke diplome iz Vukovarsko-srijemske županije tema su ovog završnog rada. Na tom području otkriveno ih je do sad pet, i to dvije u Sotinu te po jedna u Ilači, Negoslavcima i Vukovaru. Na prostoru Republike Hrvatske ukupno ih je pronađeno i publicirano 14, što cjelovitih diploma, što fragmentiranih.¹ No to nije sve. U novije vrijeme pronađena su još tri ulomka na hrvatskom području koja do sada nisu publicirana.²

Razdoblje o kojem se govori, a u kojemu su izdavane rimske vojničke diplome s ispisanim sadržajem na brončanim pločicama, jest razdoblje od približno sredine prvog stoljeća pa sve do početka kasne antike. Rimske vojničke diplome predstavljaju skupinu epigrafskih nalaza koje imaju pravni karakter.³ Poznate su i pod terminom *constitutio*. Moglo bi se reći da su to svojevrsne "osobne iskaznice" veterana rimske vojske koji su časno odslužili svoj vojni rok od 25 ili više godina. Taj rok od 25 godina, a u slučaju flote 26 godina, vrijedio je za one koji su bili unovačeni kao nerimski građani. Naime, vojničke diplome njihovim su vlasnicima jamčile dodijeljeni status rimskoga građanina te zakonitost braka. Te "osobne iskaznice" posebne su po tome što daju širu sliku od samog imena vlasnika diplome i dodijeljenih privilegija. One sadrže brojne podatke, od onih vezanih za cara koji ih je i izdao pa sve do svjedoka koji su jamčili da je tekst na njima točan i istinit.

Proces kojim se dobivala rimska vojnička diploma bio je dug, a pretpostavlja se da je tekao ovim redoslijedom: prvo zapovjednik postrojbe u popisu navede sve vojnike koji su spremni za mirovinu ili koji zbog iznimnog doprinosa zaslužuju rimsko državljanstvo, zatim se taj popis šalje namjesniku provincije nakon čega namjesnik provincije sortira sve zahtjeve za cijelu provinciju i šalje popis u Rim. U nadležnom upravnom tijelu u Rimu izrađuje se carska konstitucija kojom svi veterani na popisu dobivaju zagwarantirana prava (rimsko građansko pravo i pravo na sklapanje zakonitog braka) koja je prije toga car osobno odobrio. Slijedi pisanje velike brončane ploče s imenima svih časno otpuštenih veterana koja se javno postavljala u Rimu. Poslije se svakom veteranu pojedinačno izrađuje brončana pločica koja je kopija konstitucije izložene u Rimu, a vjerodostojnost se jamči olovnim pečatima svjedoka kojima je plombirana žica koja je povezivala dvije brončane pločice. Na kraju se diplome šalju natrag u provinciju, odnosno namjesniku koji ih dalje prosljeđuje zapovjednicima

¹ Pregled nalaza rimskih vojničkih diploma s područja Republike Hrvatske pogledati u: M. ILKIĆ, 2010, 263-272.

² Za te nepublicirane nalaze saznala sam zahvaljujući usmenom priopćenju Mate Ilkića.

³ Ukratko o tomu vidjeti u: I. MILOTIĆ, 2009, 13-69.; R. MATIJAŠIĆ, 2002, 157-161.

postrojbe. Posljednji dio ovog procesa bio bi uručivanje diplome časno otpuštenom veteranu. Pretpostavlja se da je postojala neka ceremonija kojom se obilježio ovaj svečani čin, no nema dokaza o tome.⁴

Vojničke diplome dobivali su uglavnom pripadnici pomoćnih kohorti i ala te flota rimske vojske koji su bili unovačeni od mladića iz osvojenih krajeva te bili poslani u različite auxilijarne formacije diljem Rimskog Carstva. Samo u iznimnim slučajevima diplome su dobivali i pojedini pripadnici legije.

U ovom radu tematizira se pet nalaza rimskih vojničkih diploma s područja hrvatskog Podunavlja i njegova neposredna zaleđa. Vukovarsko-srijemska županija, u usporedbi s ostalim dijelovima Hrvatske, najbogatija je tom vrstom epigrafskih nalaza. Takvom statistikom može se pohvaliti upravo zbog dijela dunavskog limesa o kojemu će se kasnije govoriti unutar ovog seminarskog rada. Dunavski limes bio je dio velike granice Rimskog Carstva. S obzirom na to da je rijeka Dunav sama po sebi bila prirodna prepreka, Rimljani su se njome okoristili kao granicom prema barbarskim plemenima na njezinoj lijevoj obali. Mnogobrojne auxilijarne postrojbe bile su raspoređene na limesu pa se na njegovu području sukladno tome i može očekivati veći broj nalaza rimskih vojničkih diploma.

⁴ <http://www.romancoins.info/MilitaryDiploma.html>

2. RIMSKA OSVAJANJA PANONIJE I ADMINISTRATIVNA ORGANIZACIJA

Teritorij Panonije relativno je kasno ušao u interesnu sferu Rima, za razliku od jadranske obale koja je znatno ranije bila na meti rimskih osvajačkih pohoda. Pozornost sjevernoj i središnjoj Hrvatskoj pridavala se iznimno u slučajevima unutarnjih nemira. Dakle, prostor Panonije nije bio prijatna Rimu, sve dok on nije 181. god. pr. Kr. na sjevernom Jadranu osnovao Akvileju. Tada ta latinska kolonija i okolna područja postaju meta Tauriska i Japoda. Uz taj problem javlja se još jedan, a to su česti napadi Tauriska i Japoda na prometnim pravcima prema Noriku. Tada već postaje jasno da se po tom pitanju mora učiniti nešto te počinju vojne kampanje na panonskom području. Nakon osvajanja Istre 177. god. pr. Kr., Japodi su postali glavna meta rimskih vojnih pohoda, a par desetljeća kasnije Rimljani po prvi put stižu i do Panonije. Pohod koji je to obilježio bio je napad na Segestiku 156. ili 159. god. pr. Kr. Godine 129. pr. Kr., Gaj Sempronije Tuditan vodi vojnu akciju, a na meti su opet bili Japodi. Deset godina kasnije, vjerojatno su krenuli na Segestiku tijekom Delmatskih ratova i upravo je taj napad jedan od dva koji je, prema antičkom piscu Apijan, prethodio opsadi Segestike koju je orkestrirao Oktavijan. U nedostatku literarnih izvora iz vremena od 119. god. pr. Kr. pa do Oktavijanovog pohoda, arheologija se priklanja pretpostavci da tada nije bilo većih vojnih intervencija na prostoru Ilirika. Nakon dužeg vremena mira uslijedila je vojna operacija koju je vodio Oktavijan. Ta je operacija započela 35. god. pr. Kr. i cilj joj je bio zauzeti Segestiku. Ona je bila prvi korak pri konačnom osvajanju tog područja. Oktavijan je nakon 30 dana osvojio Segestiku unatoč snažnom otporu domaćeg stanovništva. Nakon osvajanja, Oktavijan ostavlja svoje trupe tamo te jasno pokazuje da nije samo u prolazu, nego da planira osvojiti Panoniju. Nakon nekog vremena, oko 16. god. pr. Kr., pripadnici Norika i Panonije provaljuju u Histriju te su naredni period obilježile borbe i sukobi s autohtonim panonskim stanovništvom. U izvorima se spominje 14. god. pr. Kr. kao Panonski ustanak nakon čega je August odlučio poslati svog vojskovođu Agripu na područje nemira. Nakon Agripine smrti, Augustov legat Tiberije preuzima zapovjedništvo nad pohodom *Bellum Pannonicum* koji je trajao od 12. do 11. god. pr. Kr. Tiberije je odnio pobjedu u tom ratu i osigurao mir na tom prostoru narednih petnaestak godina. U Ilirika je nedugo nakon Kristova rođenja buknuo Batonov ustanak (6.-9. god. po. Kr.). Nezadovoljstvo koje je osjećalo stanovništvo kulminiralo je u ustanak protiv vladajućih. Pobunili su se zbog novačenja mladića u rimsku vojsku i nametanja velikih poreza. Po svemu sudeći, glavni pokretači ustanka bili su Dezidijati na čijem se čelu nalazio Baton koji je uspješno pronašao saveznike u

plemenu Breuka na čijem je čelu također bio Baton, a njima se kasnije pridružuju i ostala potlačena plemena. Iako taj ustanak nije bio izravna prijetnja Rimu, August ga je shvatio vrlo ozbiljno te je ubrzo mobilizirao vojsku i resurse kako bi se ustanak što prije ugušio. Pobunjenici su krenuli istovremeno na dvije najbitnije točke, odnosno na Sirmij i Salonu, no obje su vojne operacije završile neuspjehom. Pretpostavlja se da je ustanak bio neuspješan jer je Rim imao stratešku nadmoć. Povlačenjem Dezidijata, Tiberije je konačno ugušio ustanak dvojice Batona. Ugušenjem tog ustanka konačno je pacificiran prostor sve do Dunava.⁵

Područje koje se u ovom radu obrađuje bilo je isprva u sastavu rimskog Ilirika, zatim je pripadalo Panoniji, a od približno početka drugog stoljeća, kada je car Trajan podijelio tu rimsku provinciju na dvije, današnje hrvatsko Podunavlje bilo je dodijeljeno Donjoj Panoniji. Na karti ispod (*Slika 1*) može se vidjeti kako je Rimsko Carstvo izgledalo i bilo podijeljeno u drugom stoljeću. Znatno kasnije, za vladavine Dioklecijana, kada su provedene mnogobrojne reforme potkraj trećeg stoljeća, današnja Baranja pripala je Panoniji Valeriji, a preostali dio hrvatskog Podunavlja ušao je u sastav Druge Panonije.⁶

⁵ E. PAŠALIĆ, 1975, 376-421; M. ZANINOVIĆ, 2003, 443-449; I. RADMAN-LIVAJA, 2012, 159-166.

⁶ Panonija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 20. 9. 2020. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=46449>>.

Slika 1: Rimskog Carstva s naznačenim provincijama u 2. st. (https://www.ancient.eu/Roman_Empire/ 9. kolovoz 2020.)

3. DUNAVSKI LIMES

Potreba da se zna od kojeg do kojeg dijela sežu granice Rimskog carstva bila je opravdana činjenicom da su iste trebale biti branjene od neprijatelja, stoga se formirala granična linija koja je bila opskrbljena sa svim popratnim sadržajima koji su neophodni za funkcioniranje granice. Nisu samo obrambene funkcije bile zadovoljene, već i one trgovačke kao i sve druge. Da bi ovaj koncept funkcionirao, prvenstveno je bilo potrebno ljudstvo. Popratne službe poput obrtnika dovedeni su i nastanjivani u neposrednoj okolini pograničnih utvrda u kojima su bili stacionirani pripadnici rimske vojske. Takav granični sustav Rimljani su nazvali *limes*. Kasnije je limes dobio na gospodarskom i kulturološkom značaju te tako utjecao na većinu aspekata u životima mnogih pograničnih provincija u carskom razdoblju.⁷

Izvorno, riječ *limes* odnosila se na izmjere poljoprivrednog zemljišta (*agrimensores*) i označavala je prolaz između dva polja, odnosno granicu nečija posjeda ili put izgrađen tik uz granicu. Pojam koji se na kraju ustalio jest granična linija koja je bila pod vojnim nadzorom te je limes u konačnici obuhvatio sklop građevinskih objekata koje je izgradila vojska i kojima se ona koristila. Također je podrazumijevao i vanjski rub rimskog teritorija koji je bio gospodarski i upravno organiziran. Kada se govori o izgradnji limesa, on je najčešće bio u obliku zida, nasipa (*vallum*) ili pak jarka (*fossatum*), a zbog bolje obrane znao je biti podignut uz prirodne prepreke, kao što su obale rijeka (*ripa*). Radi bolje preglednosti, izvan granica Rimskog Carstva, Rimljani su na obalama Dunava i Rajne gradili promatračnice. U zaleđu promatračnica bili su smješteni stalni logori, odnosno kasteli i utvrde koji su bili povezani cestovnim pravcima. Car August koji je vladao od 27. god. pr. Kr. pa sve do 14. god. po. Kr., osmislio je, a potom i formirao takav koncept granica. U drugom stoljeću, za vrijeme vladavine cara Hadrijana, ukazala se potreba za izgradnjom pravih utvrda na granicama Carstva. U toj potrebi izgrađen je Hadrijanov zid (dug 118 km, od lokacije Wallsend on Tyne sve do lokacije Bowness on Solway), Antoninov zid (u Britaniji, bio je dug 60 km od mjesta Bo'ness do Old Kilpatrick), Gornjogermansko-retijski limes (u Gornjoj Germaniji limes je bio dug 330 km od mjesta Heddesdorf do Eninga, dok je Retijski limes bio dug 167 km) i *fossatum Africae* (područje današnjeg Tunisa i Alžira).⁸

Što se tiče dunavskog limesa koji je za ovu temu najvažniji, poznato je da je on imao veliku važnost za Rimsko Carstvo jer je, osim standardne funkcije graničnog područja, imao

⁷ E. MARIN, 2018, 20.

⁸ E. MARIN, 2018, 21.

ulogu zaštititi Jantarnu cestu koja je prednjačila u svim trgovačkim zbivanjima tog vremena. U doba kada je vladao car Klaudije i kada je počela distribucija vojnih diploma, glavna uporišta koja su sačinjavala dunavski limes bila su *Arrbona*, *Brigetio*, *Aquincum*, *Carnuntum*.⁹

U Hrvatskoj je glavna vojna prometnica vodila od sjevera prema jugu. Potvrđena uporišta imala su cestovni pravac od *Ad Militare* (Batina), preko *Ad Novas* (Zmajevac), do *Donatiana*? (Kneževi Vinogradi), dalje prema *Albanum*? (Lug), *Ad Labores*? (Kopačevo) i moguće Bilja? Nadalje postoji mogućnost da je idući punkt bio u Osijeku (*Mursa*) i/ili Nemetinu, a zasigurno limski cestovni pravac ide dalje prema Dalju (*Teutoburgium*), Sotinu (*Cornacum*) i najistočnijem hrvatskom gradu, odnosno Iloku (*Cuccium*). Na karti ispod (*Slika 2*) može se vidjeti smjer kretanja spomenutog pravca.¹⁰ Dakle, hrvatski dio dunavskog limesa rasprostire se duž desne obale Dunava na području tri hrvatske regije, a to su Baranja, Slavonija i Zapadni Srijem. U zaleđu dunavskog limesa, uz lokalne ceste, postoje i tri cestovna pravca koja su bila od velike važnosti za Panoniju i Rim u to doba. Te su ceste pratile tokove rijeka Save (cesta je vodila od Emone preko Siscije do Sirmiuma) i Drave (cesta je išla *Poetovio- Mursa- Cibalae- Sirmium*). Zadnja cesta protezala se uz obalu Dunava, a išla je od Klosterneuburga (*Cammabiaca*) do Zemuna (*Taurunum*) s ciljem brže i efikasnije komunikacije vojske i transporta robe za trgovinu.¹¹

⁹ L. BORHY, et al., 2003, 4-5.

¹⁰ J. KORDA, 1961, 59.-65; D. PINTEROVIĆ, 1969, 53–69; A. DORN, 1973, 22-30; M. BULAT, 1977, 63-86. Općenito o dunavskom limesu vidjeti u: Z. VISY, 1988. Usporediti i: <http://limescroatia.eu/o-pravcu-pruzanja-dunavskoga-limesa-hrvatskom/>

¹¹ M. SANADER, 2003, 463.

Slika 2: Dunavski limes u Hrvatskoj (<http://limescroatia.eu/karte/> 9. kolovoz 2020.)

Krajem četvrtog i tijekom petog stoljeća, limes je, tako reći, propao.¹² Vojska koja je vodila brigu o stanju i zaštiti limesa postupno se raspadala pa se tako cijeli granični sustav polagano gasio. No, na pojedinim dijelovima limesa i dalje se nesmetano obavljala dužnost te je tamo moć i važnost limesa opstala.¹³ Sve u svemu, može se reći da je limes bio važno sredstvo postizanja osjećaja sigurnosti među svim stanovnicima Carstva. Još važnije, bio je značajan predložak za koncept granica kasnije u povijesti.¹⁴

¹² O propasti rimske vojske u Panoniji vidjeti u: A. ALFÖLDI, 1926.

¹³ E. MARIN, 2018, 21.

¹⁴ E. MARIN, 2018, 23.

3. OPĆENITO O VOJNIČKIM DIPLOMAMA

Rimske vojničke diplome spadaju u skupinu epigrafskih spomenika koje su imale pravni karakter. Rimske vojničke diplome izdavane su otprilike u vremenskom okviru od 40-tih godina pa do početka četvrtog stoljeća. Car koji ih je uveo bio je Klaudije te je on njihovim uvođenjem promijenio dotadašnju praksu. Tim pravnim dokumentom svi su pripadnici pomoćnih ala i kohorti kao i flota, a iznimno i pojedinci nekih legija, dobili mogućnost postati i uživati status rimskog građanina. Naime, vojničku diplomu mogao je dobiti veteran rimske vojske koji je nakon odsluženog propisanog broja godina bio časno otpušten. Taj je dokument, osim iznimne časti, donio i niz pravnih povlastica koje su uživali rimski građani. No, naravno da nisu samo časno otpušteni veterani imali koristi od tog pravnog dokumenta, nego se njima također i car okoristio u smislu tvorbe odane zajednice koja se dičila statusom rimskih građana diljem antičkog svijeta.¹⁵

Prevladava mišljenje da su vojničke diplome bile automatski dodijeljivane svim veteranima peregrinskog porijekla koji su bili časno otpušteni. Međutim, postoje i druga tumačenja, kao na primjer od S. Dušanića koji smatra da su se vojne diplome dobivale kao svojevrsno odlikovanje, *ob virtutem*. Drugim riječima, on smatra da su vojne diplome dobivali istaknuti pojedinci koji su se osobito istaknuli u ratu.¹⁶

Neke procjene govore o tome da se od vremena vladavine cara Klaudija pa sve do vremena kada je na vlasti bio Dioklecijan izdalo i podijelilo od oko 250 do 500 tisuća vojnih diploma.¹⁷

Procjenjuje se da je do sada na cijelom teritoriju bivšeg Rimskog Carstva nađeno oko tisuću vojničkih diploma, što cjelovitih, što parcijalnih ulomaka. Na prostoru Republike Hrvatske, kako je već naznačeno, pronađeno je 14 (plus tri neobjavljena nalaza) vojničkih diploma, od kojih je polovica cjelovitih, dok su ostali nalazi fragmentirani.¹⁸

¹⁵ M. ILKIĆ, 2010, 263.

¹⁶ DUŠANIĆ, S., 1982, 197-232.

¹⁷ J. MIŠKIV, 1997-1998, 84.

¹⁸ M. ILKIĆ, 2010, 264.

3.1 FORMA RIMSKIH VOJNIČKIH DIPLOMA

Sadržaj same diplome jednostavne je forme, ali poprilično opširan. Ispisane su sve četiri stranice dviju brončanih pločica, no većina sadržaja se ponavlja. Tekst diploma bio je napisan duplicirano, s unutarnje i vanjske strane. S obzirom na to da su to bile dvije odvojene pločice, za zaštitu bile su povezane žicom i zapečaćene kako ne bi došlo do zlouporabe. Taj je potez bio smišljen za vrijeme Klaudija, koji je to naučio na primjeru svojih prethodnika, da takav vrijedan dokument ipak treba pravovremeno zaštititi.¹⁹

Tekst svake vojničke diplome (*constitutio*) započinje na isti način, a to je s imenom tadašnjeg cara u nominativu popraćeno svim njegovim titulama koje je do tada obnašao.²⁰ Iza toga slijedi popis ala i kohorti (ili druge vrste vojne formacije) u kojima su bili vojnici koji su zaslužili časni otpust iz rimske vojske. Također, ako je bilo riječ o kopnenim formacijama, navedeno je ime provincije kao i namjesnika iste, u kojoj je primatelj diplome služio vojni rok. Nadalje, nakon naznačenih zakonskih odredbi, naveden je nadnevak izdavanja konstitucije te imena konzulskoga para koji je tada obnašao tu dužnost.²¹ Slijedi ime vojne jedinice, odnosno postrojbe vojnika koji je primio diplomu i, naravno, ime njegova zapovjednika.²² Zatim se dolazi do samog imena primatelja. Prvo se navodi njegovo osobno ime, zatim ime oca i podrijetlo, a ponekad i članove njegove obitelji.²³ Slijedi točno navođenje mjesta u Rimu gdje je pohranjen izvornik dekreta.²⁴ Na samom kraju, na drugoj vanjskoj pločici naznačena su imena osoba koje su svjedočile o istinitosti, odnosno pravovaljanosti diplome. Zbog toga je urezani sadržaj s unutrašnje strane brončanih pločica smatran vjerodostojnijim i bio je zaštićen plombama svjedoka.²⁵

¹⁹ M. ROXAN, 1977, 299.

²⁰ J. MIŠKIV, 1997-1998, 84.

²¹ M. ILKIĆ, 2009a, 148-149.

²² M. ILKIĆ, 2009a, 148.

²³ M. ILKIĆ, 2009a, 161.

²⁴ M. ILKIĆ, 2009a, 148.

²⁵ Plombe su sačuvane na diplomu koja se čuva u Slavonskom Brodu. O tome vidjeti u: J. MIŠKIV, 1997-1998, 83-101.

4. NALAZI RIMSKIH VOJNIČKIH DIPLOMA U HRVATSKOJ

Kao što je već na samom početku naznačeno, ovakav tip nalaza općenito je rijedak, pa tako i u Republici Hrvatskoj. Bilo je očekivano da će se u najvećem broju naći uz dunavski limes i u zaleđu limesa zbog vojske koja je na tom području obitavala. Ako se krene od istoka Hrvatske, najprije je potrebno navesti dvije diplome iz Sotina od kojih je jedna parcijalno izgubljena, a druga je obrađena od strane Mate Ilkića. Nadalje, tu je vojna diploma iz Vukovara koju je 1999. obradio Slobodan Dušanić, zatim slijedi diploma iz Ilače koju je objavio Josip Brunšmid i zadnja na tom području, diploma iz Negoslavaca, obrađena od strane Antuna Dorna. Nedaleko od Slavenskog Broda, u rijeci Savi, pronađena je još jedna vojnička diploma koju je obradila Jesenka Miškiv. Dvije diplome iz Siska također je objavio Brunšmid. Jedan nalaz dolazi iz Grabarja, jedan iz Solina te jedan iz Umaga. Jedan podosta mali fragment diplome dio je postave Muzeja Cetinske krajine, dok je najnoviji nalaz nađen na poznatom lokalitetu *Asseria* (Podgrađe) te ju je 2009. objavio Ilkić.²⁶ Na karti Hrvatske (*Slika 3*) navedena su i označena mjesta pronalaska rimskih vojničkih diploma do 2010. godine.²⁷

Kada bi se sve diplome s područja Republike Hrvatske pokušale poredati kronološki, došlo bi se do saznanja da je skoro polovica vojnih diploma iz razdoblja Antonina.²⁸ U Istri, točnije u malenom mjestu Jeci kod Umaga, nađena je najmlađe datirana rimska vojna diploma s prostora Hrvatske. Izdana je 194. godine, na početku dinastije Severa.²⁹

²⁶ M. ILKIĆ, 2009a, 147.

²⁷ M. ILKIĆ, 2009b, 59-73.

²⁸ M. ILKIĆ, 2010, 269.

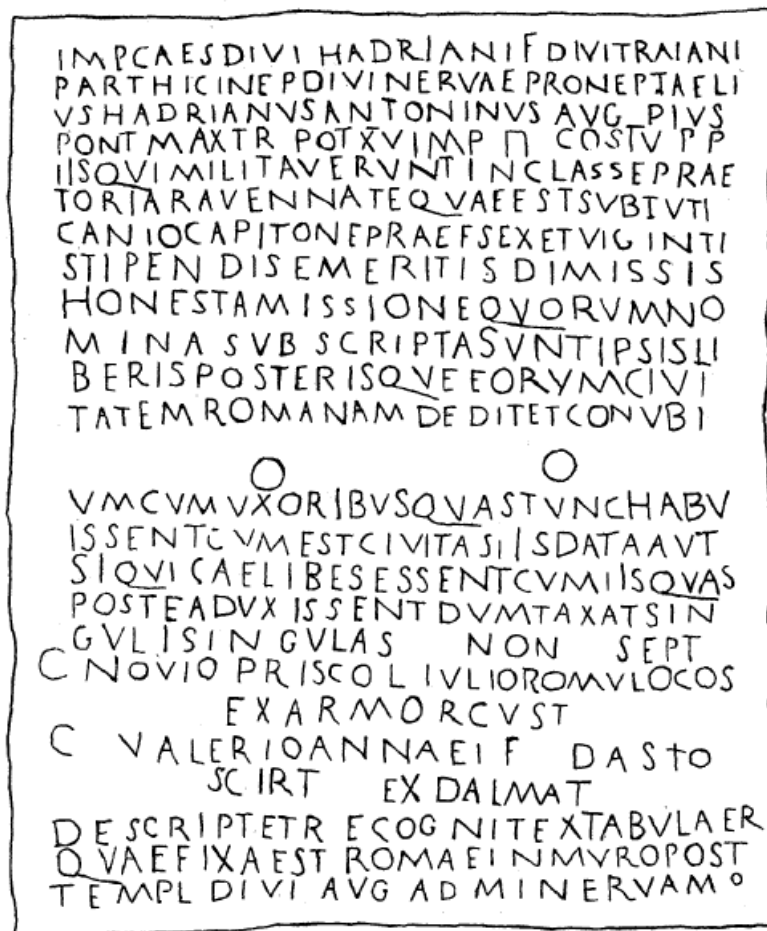
²⁹ M. ILKIĆ, 2010, 271.

Slika 3: Mjesta nalaza vojničkih diploma u Hrvatskoj (M. ILKIĆ, 2010, 266.)

4.1 RIMSKA VOJNIČKA DIPLOMA IZ ILAČE

Godine 1890. na području Ilače, sela oko 20 km jugoistočno od Vukovara, nađene su dvije brončane pločice. Dimenzije pločica bile su 14 cm visine i 11,8 cm širine te su na sve četiri stranice bile ispisane tekstom. Ta je vojna diploma u iznimno dobrom stanju očuvanosti te ima tek neznatnu pukotinu na donjem dijelu ploče.³⁰

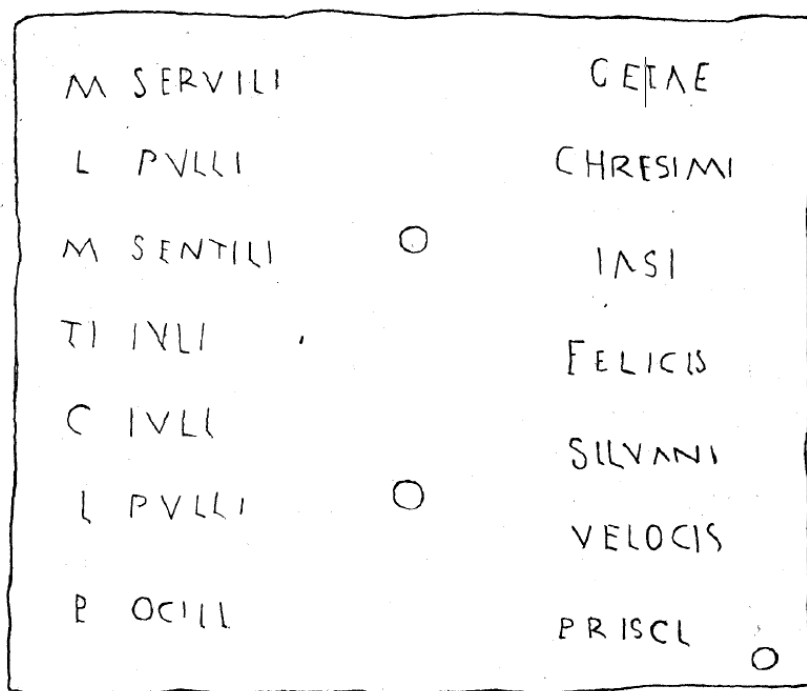
Slika 4: Skica vanjske stranice prve pločice rimske vojničke diplome iz Ilače (J. BRUNŠMID, 1891, 35)

Tekst pločice započinje imenom cara Antonina Pia koji je vladao u razdoblju od 138. do 161. godine. Car u 15.-oj godini svoje vladavine, odnosno 5. rujna 152. god. po. Kr. dodijeljuje ovu vojnu diplomu vojniku mornarice u Ravenni.³¹ Nakon 26 godina vojnik C. Valerius Datus, sin Annaejev iz Scirtonije u Dalmaciji, časno je otpušten iz rimske vojske u kojoj je

³⁰ J. BRUNŠMID, 1891, 33-34.

³¹ J. BRUNŠMID, 1891, 33.

imao funkciju *custos armorum*, odnosno vodio je brigu o oružju i naoružanju svoje postrojbe. Tim je dokumentom dobio status rimskog građanina i pravo na *ius conubii*. *Ius conubii* je pravo kojim Rim jamči mogućnost sklapanja braka u kojem će se žena peregrinskog porijekla, ulaskom u brak, također smatrati rimskim građaninom kao i potomstvo koje proiziđe iz tog braka.³² Kao mjesto gdje se čuva original ovog dekreta navodi se Rim, točnije, zid iza Augustova hrama kod Minervinog kipa.³³ Na vanjskoj strani druge pločice, kao i inače, nalaze se imena svjedoka, najčešće u genitivu, te ih je gotovo uvijek bilo sedam (za vrijeme cara Nerona, na jednoj diplomi uočeno je devet svjedoka). Taj dio diplome iznimno je važan jer je upravo on značio ispravnost i vjerodostojnost prijepisa. Na slici broj 5 nalazi se ilustracija popisa svjedoka vojne diplome iz Ilače. Svjedoci su sve do vladavine Domicijana bili iz istog kraja kao i sam vojnik čiji je prijepis. Na svakoj vojničkoj diplomi iz tog vremena bila su različita imena svjedoka, kasnije na diplomama nailazimo na neka ponovljena imena te zaključujemo da su svjedoci bili iz Rima.³⁴

Slika 5: Skica vanjske stranice druge pločice rimske vojničke diplome iz Ilače (J. BRUNŠMID, 1891, 36)

³² J. BRUNŠMID, 1891, 33-34.

³³ J. BRUNŠMID, 1891, 38.

³⁴ J. BRUNŠMID, 1891, 37-38.

4.2. RIMSKA VOJNIČKA DIPLOMA IZ NEGOSLAVACA KRAJ VUKOVARA

U selu Negoslavcima, koji se nalaze nedaleko od Vukovara, 1975. godine pronađena je jedna rimska vojnička diploma. Iskopana je prilikom gradnje kuće, a o njezinu pronalasku Gradski muzej Vukovar bio je obaviješten nekoliko godina kasnije te je odmah poduzeo sve potrebne mjere za očuvanje tog iznimno važnog kulturnog spomenika. Tu diplomu nije htio predati vukovarskom muzeju već ju je ponudio Narodnom muzeju u Beogradu, nakon čega je diplomu vidio arheolog Slobodan Dušanić te ju je obradio, a zatim i objavio. Sudskim se putem slučaj riješio u korist vukovarske muzejske institucije te je vojnička diploma iz Negoslavaca konačno došla u zbirku Gradskog muzeja.³⁵

Stanje očuvanosti diplome vrlo je dobro; na nekim dijelovima diplome nalazio se talog bakrenih spojeva tamnozeleno boje, no talog je uklonjen za vrijeme konzervacije same diplome koja se odvijala u Vojvođanskom muzeju. Pronađena diploma sastojala se od dvije pločice od kojih je jedna bila promjera 181 x 142 mm, a druga pločica, koja je imala ponešto asimetričan izgled, bila je promjera 180 x 140/142 mm. Debljina pločica također se razlikovala: prva pločica bila je debljine 2,5 mm, dok je druga bila skoro 3 mm, a zajedno teže 925 grama. Bile su povezane brončanom žicom i na sredini vezane jedna za drugu. Zanimljivi su i okrugli otvori koji su se nalazili u uglovima dužih stanica. U tim otvorima nalazile su se brončane karičice, a na njima je originalno visila jedna uska, također brončana pločica, na kojoj su se nalazili pečati sedam svjedoka koji su u to vrijeme potvrdili vjerodostojnost ovog prijepisa, odnosno da se napisano slaže s originalnim dekretom. Iz izvora se potvrđuje da se original nalazio u Rimu, na Kapitolu, točnije na samoj bazi spomenika Klaudija Marcela.³⁶

Zbog izvrsne sačuvanosti diplome, poznat je cijeli tekst. Na prvoj pločici, na njezinoj vanjskoj strani, urezan je cijeli tekst te diplome te su iz tog razloga slova gusto zbijena, no to ne otežava čitanje jer se pazilo da se slova pažljivo urežu. Iako visina i širina slova nisu svuda jednaka, riječi su jasno odvojene s točkama, odnosno urezima trokutastog oblika.³⁷

Početak teksta diplome iz Negoslavaca jest standardan, odnosno počinje intitulacijom cara Nerona, prikazuje se njegovo puno ime, njegovo srodstvo te časti koje je uživao godine

³⁵ A. DORN, 1984, 165.

³⁶ A. DORN, 1984, 165.

³⁷ A. DORN, 1984, 170.

kada je izdan ovaj dekret. U tom dijelu diplome nalaze se svi podatci koji su potrebni za pravodobno datiranje same diplome.

Zatim slijedi navođenje vojne jedinice iz koje su vojnici dobili *honestam missionem*, odnosno častan otpust. U ovom slučaju, riječ je o pješacima i konjanicima I. i II. tračke i VII. breučke kohorte. U prvoj polovini prvog stoljeća poslije Krista navedene su kohorte bile na zadatku u Germaniji, a za cilj su imale zaštitu rimskih interesa u provinciji koja je u to vrijeme bila iznimno nemirna. U daljnjem tekstu fokus će biti na kretanju VII. breučke kohorte zbog porijekla vojnika koji je upravo u toj kohorti služio svoj vojni rok. Zahvaljujući antičkim izvorima, okvirno je poznato na kojem su prostoru živjeli Breuci. Očito je iz te južnopanonske plemenske zajednice regrutirano mnoštvo mladića nakon gušenja ustanaka dvojice Batona (6.-9.). Formirano je ukupno osam kohorti od pripadnika plemena Breuka te su bili poslani u udaljene provincije u srednjoj Europi gdje su držali crtu prema barbarskim plemenima. Potvrda te teze o tome gdje je bila stacionirana VII. breučka kohorta nalazi se na više kamenih spomenika kao što su žrtvena ara iz Wormsa, nadgrobnni spomenik iz Mainza i upravo ova vojnička diploma. Ta kohorta još se nazivala i *cohors VII Breucorum civium Romanorum*, a početkom trećeg stoljeća poslije Krista dobiva i počasni naziv *Antoniniana*. Po nalazu jedne vojničke diplome koja je izdana za vrijeme Domicijana, 85. godine, poznato je da su u to vrijeme bili premješteni u Panoniju.³⁸

Iduća informacija jest ime rimskog namjesnika koji je bio na službi u Gornjoj Germaniji. Ime mu je Publije Sulpicije Skribonije Prokul koji je bio član jedne istaknute rimske patricijske obitelji. Izvori govore da je Prokul bio već dugi niz godina legat u Gornjoj Germaniji, a poznato je otprilike i kad je mogao biti postavljen na to mjesto jer je poznat njegov prethodnik, Tit Kurcije Mancija koji je na tom položaju bio od 56. do 58. godine. Istodobno je namjesnik Donje Germanije njegov brat Skribonije Rufo. S obzirom na to da je to bilo za vladavine cara Nerona, kada su se već uvelike kovale urote, car ih u strahu daje likvidirati, no oni su počinili samoubojstvo jer nisu dopustili da ih careve sluge liše života.³⁹

Nakon namjesnika, navode se imena konzula sufekta te su njihova imena također značajna za dataciju. U ovom slučaju postoji nedoumica što se tiče konzula iz tog vremena. Naime, na diplomi iz Negoslavaca navodi se ovaj par konzula: *A. Licinius Nerva Silianus* i *P. Pasidienus Firmus*. Do problema dolazi kada čitajući druge autore nailazimo na drugi par

³⁸A. DORN, 1984, 170.

³⁹A. DORN, 1984, 170-171.

konzula sufekta (*A. Licinius Nerva Silianus* i *M. (Iulius) Vestinus Atticus*) koji su po njima bili na tom položaju 65. godine za vladavine Nerona. Dorn smatra da je do ove razlike u informacijama došlo zbog situacije u kojoj je tada bio car Neron. Iz antičkih izvora znamo da se upravo tada zahuktavala zavjera protiv Nerona, međutim, car je to na vrijeme saznao i dao je ubiti mnoge ugledne građane Rima, među kojima je bio i konzul Marko Vestin Atik. Prema tome može se pretpostaviti da se caru nije žurilo imenovati novog konzula, već da je ovaj put pomnije tražio osobu od povjerenja. Naravno, o ovoj temi postoji više mišljenja te tako Slobodan Dušanić smatra da su u diplomi navedena dva konzula, dok neki drugi autori smatraju da se radi o jednom konzulu koji ima više kognomina koji su bili predugi da stanu u jedan red pa ih je pisar razdvojio u dva reda. Nadalje, sam tekst diplome govori da je diploma izdana 17. lipnja 65. godine, što bi značilo da je izdana dva mjeseca nakon što je konzul Marko Vestin Atik ubijen i dva mjeseca prije nego li su za novi par konzula imenovani Gaj Pomponije i Gaj Anicije Cerijal.⁴⁰

Značaj za dataciju imaju i časti koje je car imao te godine kada je diploma izdana. Neronove časti koje su spomenute u diplomi su: *tribunitia potestas XI, imperator VIII. i consul IIII*. Autor članka, Dorn, ističe kako se navedene časti ne slažu s literaturom koju je on obradio i koja mu je bila dostupna, stoga predlaže daljnje i detaljnije istraživanje o ovom problemu.⁴¹

Naposljetku dolazi se i do samog imena vojnika koji je dobio častan otpust iz rimske vojske i komu je i namijenjen prijepis originalnog dekreta. Riječ je o Likaju, koji dolazi iz plemena Breuka. O ovom veteranu koji je časno odslužio svoj vojni rok i dobio rimsko građansko pravo, nažalost nema daljnjih podataka. S obzirom na to da se ime Likaj može pronaći na više kamenih spomenika, može se zaključiti da je to ime bilo dosta često na širem području.⁴²

Na samom kraju diplome navedeno je mjesto gdje je izložen originalni dekret čija je ovo kopija. Poznato je da je to bilo u Rimu na Kapitolu, tik pred vojnom blagajnom, točnije na bazi spomenika Klaudija Marcela.⁴³

Za kraj treba spomenuti imena svjedoka koja su bila urezana na drugoj pločici s vanjske strane. Sedmorica svjedoka svojim su pečatom potvrdili vjerodostojnost ovog

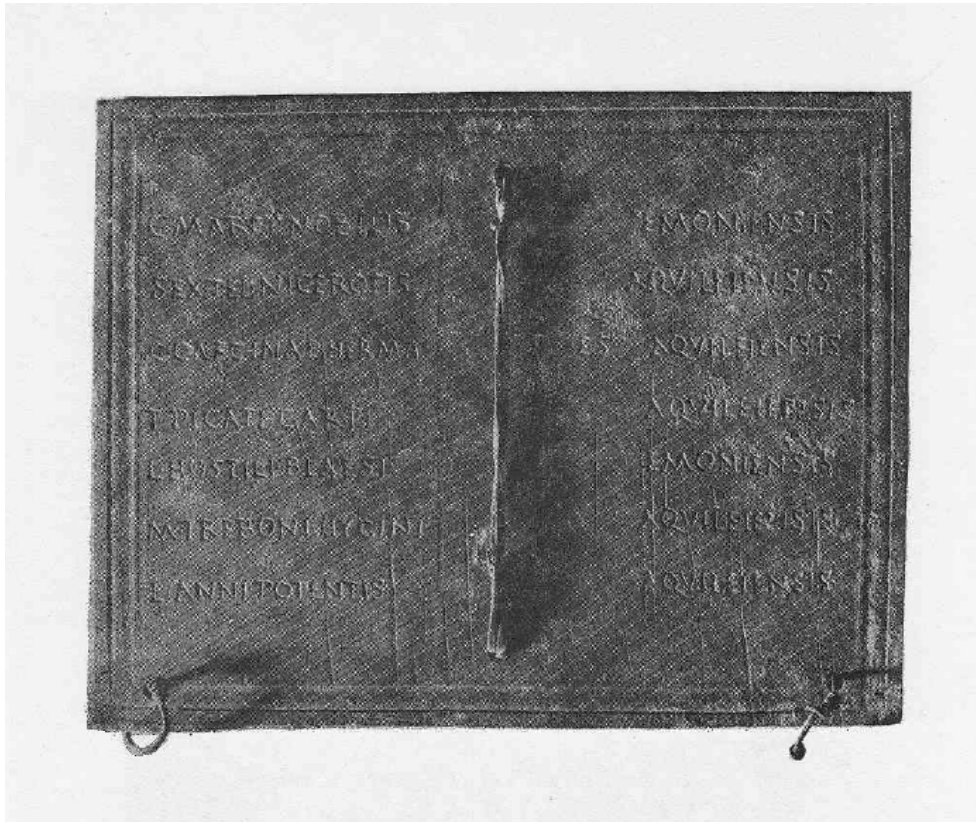
⁴⁰A. DORN, 1984, 171.

⁴¹A. DORN, 1984, 171.

⁴²A. DORN, 1984, 171.

⁴³A. DORN, 1984, 171.

prijepisa. Poznata su porijekla svjedoka: petorica su bila iz Akvileje, a dvojica porijeklom iz Ljubljane. Zaključno, oni su bili stranci, a ne zemljaci vojnika Likaja te se u nama poznatim diplomama njihova imena nisu više pojavljivala.⁴⁴

Slika 6: Popis svjedoka s rimske vojničke diplome iz Negoslavaca (A. DORN, 1984, 167)

⁴⁴A. DORN, 1984, 171.

4.3 RIMSKA VOJNIČKA DIPLOMA IZ SOTINA S POLOŽAJA POPINO BRDO

Sotin, odnosno rimski *Cornacum*, nalazi se desetak kilometara jugoistočno od grada Vukovara. Kada se govori o dunavskom limesu, *Cornacum* je jedan od neizostavnih lokaliteta koji osim antičkog razdoblja obiluje ostacima iz prapovijesti kao i iz srednjeg vijeka. Upravo zato što se nalazi na limesu, nije začuđujući podatak da se tamo našao nalaz vojničke diplome.⁴⁵

Dakle, 2001. godine na položaju "Popino brdo" u centralnom dijelu Sotina, sasvim slučajno otkriven je jedan fragment rimske vojničke diplome. Nalaz se našao na površini nakon dubokog oranja. Krajnja brojka fragmenata je 20 od kojih prvoj pločici diplome pripada 14 ulomaka. Tih se 14 ulomaka većinom spajaju te tvore više od pola natpisa. Premda se preostalih šest ulomaka koji čine drugu pločicu većim dijelom ne spajaju, ipak ih se može staviti u međusobni odnos i izvorni položaj. Dva su ulomka diplome korodirala i slijepila se pri čemu se može zaključiti da je diploma bila u autentičnom stanju te da je bila zapečaćena prije nego li je došlo do obrade zemljišta plugom. Diploma je nejednake debljine, a debljina varira od 2 mm pa do 0,5 mm. Širina bi joj bila 99 mm dok se visinu ne može precizno izmjeriti, međutim pretpostavlja se da je bila oko 125 mm. Pločice su bile spojene karikom od čega je preostala kružna rupica promjera 4 mm u gornjem desnom kutu. Također nalaze se i dvije rupice postavljene simetrično na središnjem dijelu pločica kroz koje je bila isprepletana brončana žica koja se na kraju plombirala s pečatima svjedoka.⁴⁶ Tekstualni dio diplome omeđen je urezanim crtama sa svih strana oko 3 mm od ruba. Svi nađeni ulomci pretežito su dobro očuvani i nakon restauracije pružaju uvid u skoro cjelovit sadržaj.⁴⁷

Tekst diplome koji je očuvan na unutarnjoj strani prve pločice glasi ovako:

IMP CA[.....]VI TRA[.]NI
PARTH[---]N T AELI[.] HADRI
ANVS AN[.....] PONT MAX TR
POT XX [.....]S IIII P P
5 EQVIT ET PED[.....]L [.....]S V Q[.]E APP I
FLAV AVG BRITA[.] ET I C R [.....] I THR
SAG VET ET PRAET C R ET COH [.....] ET I THR
GERM ET I NORI[.]T I MON[.....]I AST

⁴⁵ M. ILKIĆ, 2009a. 143.

⁴⁶ M. ILKIĆ, 2009a. 144.

⁴⁷ M. ILKIĆ, 2009a. 144.

ET C[.]LL ET VII BR[.]VC ET I A[.....]II LVS
 10 ET I [....]N PEDIT ET I CAMPAN[.....]HRAC C R
 ET [.....]VOR [.]T SVNT I[.....]N INFER
 SVB [.....]PELLIAN[.....]TIP EMER
 DI[....] HONEST MI[.]QVOR NOM SVB
 SC[...]NT CI[.]T ROM QVI EORVM NON
 15 HAB[.] DEDIT ET CON CV[.] VX QVAS TVNC
 HAB CVM [....]IVIT IS DA[.] AVT CVM IS QVAS
 P[...] DVX[...] DVMT[...]INGVLIS

Slika 7: Prva pločica s unutarnje strane (M. ILKIĆ, 2009a, 145)

Analizirajući taj tekst uviđa se da se u ovih 17 redaka ostavlja vrlo malen razmak između slova, a kod slova A pisar nije označavao vodoravnu hastu. Također može se uočiti da oblik slova Q ima neobično dug nastavak poput repa. Uz to treba nadodati da su prvi i peti redak izvučeniji od ostalih, a iznad svih brojeva vidljiva je urezana vodoravna crtica.⁴⁸

Nadalje, unutarnji natpis na drugoj pločici vrlo je loše očuvan, kao što se može zaključiti iz priložene slike ispod (*Slika 8*). Unatoč tome, može se iščitati nekoliko očuvanih redaka:

⁴⁸ M. ILKIĆ, 2009a, 144-145.

[---]III ID DE[.....]
SV[---(A?)]BI[....]S
[---(ST?)]
[---]
5 [---]
[---(C?)]I F [---]
[.....] ET RECOGN [.....]
[.....]ST ROMAE IN MVR[.....]
[.....]VST AD M[.....].⁴⁹

Slika 8: Druga pločica s unutarnje strane (M. ILKIĆ, 2009a, 145)

Što se tiče vanjskih stranica (*Slika 9*), natpis prve stranice dosta je zbijen te između riječi većinom nema razmaka. Ukupno je 29 redaka, a nedostaju samo 17. i 18. redak. Na ovoj stranici urezan je cijeli sadržaj diplome. Ponovno su vidljivi neki izvučeni redci, ovaj put su to prvi i peti redak, a sva su slova izvedena poprilično pravilno. Očuvani dio teksta glasi ovako:

⁴⁹ M. ILKIĆ, 2009a, 145-146.

IMP CAES DIVI HADRIANI F D[.]VI TRAIANI
 PARTHIC NEP DIVI NERVAE PRON T AELIVS
 HADRIANS ANTONIN[.]S AVG PIVS PONT MAX (sic!)
 TR POT XX I[.....]S IIII P [.]
 5 EQVITB ET PEDITIB [.....] V [....] (sic!)
 APPEL I FLAV AVG BRI[.....]G ITV
 [...]OR ET I THR SAG VET E[....]ET C R ET
 [...]II I ALPIN EQVIT E[.....]AC GERM
 [.....]IC ET I MONTAN ET I [..]SIT ET II [...]VR
 10 [.....]EC ET VII BREVC[.] I AVG T[....]
 [.....]VSITAN E[.] ALPI[.....]T ET I CAM
 [.....] I T[.....]R ET III BATA[.]R ET SVNT
 [.....]N INF[.] SVB GEMINI[.]PELLIANO
 [.....]QVE ET VINGITI S[.]IPEND
 15 [.....]IM HONES T MISS QVOR
 [.....]BS[.] SVNT [.....]AN QVI E[.]
 [---]
 [---]
 [---]TAX SIN
 20 GVLIS [---(C?)]EMBR
 Q V[---]CIO
 COS
 Q [---(B?)]INO
 [.]OH [---(R?)] CVI PRAEST
 [---(GEI?)---] SABINVS
 25 EX [...]ITE
 VALERIO MAR[.] F FRONTONI ANAZ
 DESCRIPT ET RECOGN EX TABVL AEREA
 QVAE FIXA EST ROMAE IN MVRO POST
 TEMPL DIVI AVG [..] MINERVAM.⁵⁰

⁵⁰ M. ILKIĆ, 2009a, 146.

Slika 9: Vanjska stranica prve pločice (M. ILKIĆ, 2009a, 145)

Na slici ispod (*Slika 10*) uočava se i da je vanjska stranica druge pločice slabo očuvana te se vidi svega nekoliko redova. Međutim, slova su zato urezana pravilnije i nešto krupnije. Tekst s druge vanjske pločice glasi:

[....]VILI [.....]

[---]

[---]

[---]

5 [---]NI

C POM[.....]IONI

P OC[.....]SCI.⁵¹

⁵¹M. ILKIĆ, 2009a, 146.

Slika 10: Vanjska stranica druge pločice (M. ILKIĆ, 2009a, 145)

Tekst konstitucije se skoro u potpunosti može restituirati te glasi:

*Imp(erator) Caes(ar), divi Hadriani f(ilius) d[i]vi Traiani
 Parthic(i) nep(os), divi Nervae pron(epos), T(itus) Aelius
 Hadrianus Antonin[us] Aug(ustus) Pius, pont(ifex) max(imus),
 tr(ibunicia) pot(estate) XX, i[mp(erator) II, co(n)]s(ul) IIII, p(ater)
 p(atriciae),
 equit(i)b(us) et peditib(us) [qui mi]l(itaverunt) [in ali]
 s V q[ua]e appel(lantur) I Flav(ia) Aug(usta) Brita[n(nica) (milliaria)]
 et I c(ivium) R(omanorum) et I [Au]g(usta) Itu[rae]or(um)
 et I Thrac(um) sag(ittaria) vet(erana) et praet(oria) c(ivium)
 R(omanorum) et coh(ortibus) [X]III I Alpin(orum) equit(ata) et
 I Thrac(um) Germ(anica) et I Noric(orum) et I Montan(orum)
 et I [Lu]sit(anorum) et II Astur(um) et C[ala]ec(orum) et VII
 Breuc[or(um)] et I Aug(usta) T[hr(accum c. R.) et I]II Lusitan(orum)
 et I Alpin(orum) pedit(ata) et I Campan(orum) [vol(untariorum)
 e]t I Thrac(um) c(ivium) R(omanorum) et III Batavor(um) et sunt*

*i[n Panno]n(ia) infer(iore) sub Gemini[o Ca]pelliano [leg(ato),
quin]que et viginti stipend(is) emer(itis) dim(issis) honest(a)
miss(ione),*

*quor(um) nom(ina) subsc[ri]pt(a) sunt, ci[vi]t(atem)
Roman(am), qui eorum non hab[er]ent], dedit et con(ubium)
cu[m] ux(oribus) quas tunc hab(uissent) cum [est c]ivit(as) is
da[t(a)], aut cum is quas p[ost(ea)] dux[iss]ent] dumtax(at) singulis;*

*[a(nte) d(iem) V]III id(us) Decembr(es) Q(uinto) V[---]
Su[---]cio, Q(uinto) [---(ab?)]ino co(n)s(ulibus);
[c]oh(ortis) [---(R?)], cui praest [---(gei?)---] Sabinus, ex [ped]
ite, Valerio Mar[c?]i filio Frontoni, Anaz(arbo).*

*Descript(um) et recogn(itum) ex tabul(a) aerea, quae
fi xa est Romae in muro post templ(um) divi August(i) ad Minervam.*

*[M. Ser]vili [Getae,---(C. Iuli Silva?)]ni, C. Pom[poni]
Stat]iani, P. Oc[ili Pri]sci.⁵²*

Standardno za rimske vojne diplome, tekst diplome započet je imenom cara u nominativu, popraćen svim častima koje je do tog trenutka obnašao.⁵³ Riječ je o Antoninu Piu, adoptiranom od strane Hadrijana, koji je prvi put imao tribunsku vlast 138. godine koju je svake godine obnavljao. U razdoblju kada je izdao ovu rimsku vojničku diplomu imao je 20. tribunsku vlast. Iako su ti podatci poznati, ne može se odrediti točan datum izdavanja diplome zbog dijela teksta koji nedostaje. Međutim, prema autoru članka koji se koristio sustavom eliminacije određenih mogućnosti, dolazi se do zaključka da se dio teksta koji nije očuvan jedino mogao nadopuniti nekim brojem, a jedini broj po kojem bi ostatak poznatih činjenica imao smisla jest brojčani znak "V", odnosno to bi značilo da je sotinska diploma izdana *[a(nte) d(iem) V]III id(us) Decembr(es)*, odnosno 6. prosinca 157. godine.⁵⁴ Prije nadnevkama naznačen je niz podataka. Iza careva imena i njegovih časti naveden je popis ala i kohorti, čiji su vojnici, odnosno veterani, nakon odsluženog vojnog roka zaslužili častan otpust. Slijedi ime provincije u kojoj su navedene postrojbe bile stacionirane kao i ime namjesnika za tu provinciju.⁵⁵ Provincija koja se spominje u tekstu jest Donja Panonija, a kao namjesnik navodi se Geminije Kapelijanno. Točan tekst o tome glasi: "*i[n Panno]n(ia) infer(iore) sub*

⁵² M. ILKIĆ, 2009a, 146-147.

⁵³ M. ILKIĆ, 2009a, 148.

⁵⁴ M. ILKIĆ, 2009a, 149.

⁵⁵ M. ILKIĆ, 2009a, 148.

Gemini[fo C]apelliano", no iza imena namjesnika nedostaje dio teksta, ali se pretpostavlja da je slijedila kratica njegove dužnosti. Namjesnik Geminije Kapelijan od prije je poznat s drugih vojničkih diploma kao i s nekih kamenih spomenika na kojima mu je ime navedeno malo drugačije.⁵⁶ Poslije toga slijedi uniformirana formula o dodjeljivanju rimskog građanskog prava i prava na sklapanje zakonitog braka. Zatim bi po strukturi trebala slijediti imena konzulskog para, no njihova imena nisu dovoljno dobro očuvana. Dijelovi početka i kraja imena u ablativu su očuvani, no kada se nastoji pretpostaviti moguća rješenja i dalje se ne može sa sigurnošću reći o kojem paru konzula se radi jer ta rješenja ne bi odgovarala niti jednom već poznatom konzulskom paru iz 157. godine.⁵⁷ Nažalost, ime postrojbe, odnosno kohorte vojnika primatelja diplome gotovo u potpunosti nedostaje, a što se tiče imena zapovjednika postrojbe, sačuvan je samo krajnji dio imena.⁵⁸ U daljnjem tekstu, u 26. retku, donosi se ime primatelja diplome i njegovi osobni podatci koji su srećom cjeloviti. Primatelj diplome je VALERIO MAR[.] F FRONTONI. Prvo ide osobno ime vojnika, a onda i ime njegova oca kod kojeg nam je nejasan četvrti znak, ali je to, čini se, bilo slovo C. Nastavlja se s oznakom porijekla koja je bila ANAZ, skraćeni oblik grada Anazarbo u Maloj Aziji. Kada se sve te informacije spoje, dobiva se imenska formula primatelja diplome koja glasi *Valerio Mar[c?]*i f(ilio) Frontoni, Anaz(arbo)*.⁵⁹ Na samom kraju naznačeno je egzaktno mjesto u Rimu gdje se pohranjivao brončani izvornik. Diploma je završila imenima svjedoka, od kojih su očuvana nekolicina imena kojih bi trebalo biti sedam. Oni su jamčili točnost i istinitost svojim pečatima koji su bili u obliku olovnih plombi.⁶⁰ Postoji mogućnost djelomične rekonstrukcije imena svjedoka koji su ovdje navedeni. Naime, nerijetko su iste osobe bile spomenute u nizu konstitucija. Autor članka Ilkić uspješno donosi imena četvero svjedoka koja su uspješno odgonetnuta na temelju par slova i usporedbom s drugim diplomama iz tog vremena. Prvi svjedok bio bi *M. Servilius Geta*, drugi, treći i nažalost i četvrti svjedok nemaju sačuvano niti jedno slovo u retku stoga je rekonstrukcija bila nemoguća. Peti svjedok je vjerojatno Gaj Julije Silvan, dok je zadnju dvojicu svjedoka lako odgonetnuti. To su *C. Pom[poni Stat]iani* i *P. Oc[ili Pri]sci* koji su se nalazili na već poznatim konstitucijama.⁶¹*

Na konstituciji iz Sotina nalaze se imena pet ala, odnosno konjaničkih postrojbi i 13 kohorti čiji su vojni veterani dobili *honestam missionem*. Ovi podatci bili su iznimno važni za

⁵⁶ M. ILKIĆ, 2009a, 159.

⁵⁷ M. ILKIĆ, 2009a, 149.

⁵⁸ M. ILKIĆ, 2009a, 148.

⁵⁹ M. ILKIĆ, 2009a, 161.

⁶⁰ M. ILKIĆ, 2009a, 148.

⁶¹ M. ILKIĆ, 2009a, 161-162.

bolje poznavanje rimske vojske na tom dijelu dunavskog limesa, koje je do tada bilo vrlo oskudno. Autor o toj rimskoj vojničkoj diplomi iz Sotina u svom članku navodi osnovne podatke o svim navedenim postrojbama u Sotinu.⁶²

Može se zaključiti da je car Antonin Pio, 157. godine, najvjerojatnije 6. prosinca, tom konstitucijom dao rimsko građansko pravo bivšem pješaku, Valeriju Frontonu iz Anazarbe.⁶³ Vjerojatno je riječ o pripadniku augzilijarne formacije koja je i bila stacionirana u to vrijeme u Sotinu (*Cornacum*).

⁶² M. ILKIĆ, 2009a, 150.

⁶³ M. ILKIĆ, 2009a, 161.

4.4 RIMSKA VOJNIČKA DIPLOMA IZ SOTINA S POLOŽAJA VRUĆAK

O ovom ulomku vojničke diplome iz Sotina poznato je vrlo malo podataka u literaturi. Zna se da je otkrivena u razdoblju prije 1991. godine u Sotinu, na dunavskoj obali pod imenom Vručak. Radi se o ulomku gornjeg dijela prve pločice na kojemu su sačuvani tekstualni dijelovi početka konstitucije koji se odnose na ime cara.⁶⁴ Ulomak je pronašao Mato Ilkić koji ga je darovao Arheološkom muzeju Zagreb u čijem se fundusu nažalost zagubio.

⁶⁴ M. ILKIĆ, 2010a, 271.

4.5 RIMSKA VOJNIČKA DIPLOMA IZ VUKOVARA

Zadnja diploma o kojoj će se u ovom radu govoriti jest diploma pronađena u Vukovaru. Naime, godine 1993. na desnoj obali rijeke Vuke u Vukovaru, pronađena je izvrsno očuvana rimska vojnička diploma (*Slike 11-12*). Otkrivena je tijekom poljoprivrednih radova, a uz nalaz diplome na istom lokalitetu koji do tada nije bio poznat kao antički, nađeni su i novčići te dijelovi zida koji datiraju u četvrto stoljeće. U neposrednoj blizini nalazi se i prapovijesni lokalitet Talijevci koji je od prije istražen.⁶⁵

Sadržaj te konstitucije glasi:

NERO CLAVDIVS DIVI CLAVDI(i) F(ilius) GERMANICI CAESARIS N(epos) TI(berii)
CAESARIS AVG(usti) PRON(epos) DIVI AVG(usti) ABN(epos) CAESAR AVG(ustus)
GERMANI

CVS PONT(ifex) MAX(imus) TRIB(unitia) POT(estate) VII IMP(erator) VII CO(n)S(u1) IIII
EQVITIBUS QVI MILITANT IN ALIS IIII QVAE APPELLAN

(5) TVRI HISP(anonun) ET ARAVACOR(um) ET I HISPAN(onun) AVRIANA ET II
HISP(anonun)

ET ARAVACOR(um) ET II ASTORVM ET SVNT IN ILLYRICO SVB LVCIO

SALVIDIENO SALVIANO RVFO QVI QVINA ET VICENA STIPEN

O IA AVT PLVRA MERVERANT QVORVM NOMINA SVBSCRIPTA

SVNT IPSIS LIBERIS POSTERISQVE EORVM CIVITATEM DEDIT

(I O) ET CONVBIVM CVM VXORIBVS QVAS TVNC HABVISSENT

CVM EST CIVITAS IIS DATA AVT SI QVI CAELIBES ESSENT CVM

IIS QVAS POSTEA DVXISSENT DVM TAXAT SINGVLI SINGVLAS

A(nte) D(iem) VINON(ae) NL(ias) CN(aeo) PEDANIO SALINATORE L(ucio) VELLEIO
PATER

CVLO CO(n)S(ulibus) ALAE II HISP(anonun) ET ARAVACOR(um) CVI PRAEEST
SEX(tus)

(15) GAVIVS GALLVS DECVRIONI DASIO CARMAI F(ilio) BREVCO

ET PROCVLO F(ilio) EIVS ET PRISCILLAE F(ilia) EIVS ET PROCVLAE F(ilia) EIVS

ET PROCELLAE F(ilia) EIVS DESCRIPTVM ET RECOGNIT(um) EX TABVL(a)

⁶⁵ S. DUŠANIĆ, 1998, 461-475; J. KOLEDIN, 1999/2000, 231.

diplome, a to je 2. svibnja, a u to je vrijeme konzul bio Gnej Pedanije Salinator i Lucije Velej Paterkul. Ovaj par konzula nalazi se na još jednoj diplomi koja je izdana istoga dana 60. godine. Dan kada je izdana ova diploma u rimskom kalendaru navodi se kao *Dies Religiosus* i vjerojatno se veže za neki značajniji datum u povijesti Panonije.⁶⁷

Obje pločice istih su dimenzija: visine 17,2 cm, a širine 15,4 cm, dok im je debljina od 2,5 do 3 mm. Cijela diploma teži oko 1,5 kilogram i očuvanost je iznimno dobra, a tekst lako čitljiv, pogotovo na unutrašnjoj strani (*Slika 11*). Vidljiva su oštećenja koja su napravljena tijekom poljoprivrednih radova od pluga. Uz to je očuvana i jedna originalna alka koja je iskovana od brončane žice. Slova teksta podjednake su visine, osim nekolicine slova, te su na nekoliko mjesta prva slova malo veća i izvučena na početku retka. Također je zanimljivo da su na unutarnjim stranama pločica uočeni ostatci plave boje na slovu Q i Y. Tekst je isti na prvoj stranici kao i na unutarnjim stranicama osim riječi THENSARVM koja je na unutarnjoj strani pločice napisana THESARVM. Dok je asturska ala u oba slučaja napisana kao ASTORVM, moguće je da je u pitanju greška pisara teksta. Na zadnjoj, odnosno drugoj vanjskoj strani napisana su, kao i inače, imena svjedoka:

M(arci) PETRONI	FLACCI	EQ(itis) R(omani)
P(ublii) CORNELI	CRISPINI	EQ(itis) R(omani)
SEX(ti) POMPILI	FLORI	EQ(itis) R(omani)
C(ai) TITI	FIRMI	
T(iti) MINVCI	MODEST	
L(ucii) OVIDI	PRISCI	
P(ublii) CRITTI	NARCISSI	
M(arci) PETRONI	NARCISSI. ⁶⁸	

Kao što je već istaknuto, bila je praksa da bude sedam svjedoka, a u rjeđim slučajevima moglo ih je biti i osam ili devet. Za to odstupanje od norme za sada još uvijek ne postoji provjereno objašnjenje. Autori mnogih članaka i radova o rimskim vojničkim diplomama, J. Moriss i M. Roxana, smatraju da su se sve do Vespazijana kao svjedoke uzimali suborci ili sunarodnjaci primatelja diplome koji su u Rimu vidjeli originalni dekret. Prvo su napisani *praenomen* i *nomen*, između su išli pečati svjedoka i nakon njih *cognomen*.

⁶⁷ J. KOLEDIN, 1999/2000, 233.

⁶⁸ J. KOLEDIN, 1999/2000, 233.

Prva trojica svjedoka imaju na kraju naznačeno "EQ(itis) R(omani)" što bi značilo da su bili rimski vitezovi, a ostala petorica vjerojatno su bila nižeg društvenog statusa.⁶⁹

Slika 12: Vanjska strana vojničke diplome iz Vukovara (J. KOLEDIN, 1999/2000, 236)

Car Neron tu je diplomu dodijelio konjanicima iz četiri ale koje su bile stacionirane u Iliriku pod upraviteljstvom Lucija Salvidijena Salvijana Rufa, a primatelj je dekurion druge ale Hispanaca i Aravakornjana kojom je upravljao Sekst Gabije Gal. U daljnjem tekstu doznaje se dekurionovo ime, *Dasius*, sin Karmaja koji dolazi iz pokorenog plemena Breuka. U diplomi se također navodi ime njegova sina Prokula kao i imena triju kćeri: Prescila,

⁶⁹ J. KOLEDIN, 1999/2000, 238.

Prokula i Procela. Standardno se na kraju navodi da je original dokumenta izložen na Kapitolu, na zidu riznice hrama Jupitera Gromovnika koji je podignut za vladavine Augusta.

Kao namjesnik provincije Ilirika navodi se *Lucius Salvidiens Salvianus Rufus* kojem je sjedište bilo u Saloni, što se također spominje na jednom natpisu. Još od vremena cara Klaudija bio je legat i vjerojatno je sin od konzula Kvinta Salvidijena Rufa. O njemu govori Svetonije.⁷⁰

Ovim redom spominju se četiri ale navedene u tekstu:

ALA I HISPANORVM ET ARAVACORVM:

Smještena u Arabonji od vremena prije Flavijevaca pa sve do 3. stoljeća.

ALA I HISPANORVM AVRIANA:

Stacionirana u Ankvinku. Tacit spominje ovu alu u kontekstu 69. godine te govori da je tada bila u Noriku.

ALA II HISPANORVM ET ARAVACORVM:

Stacionirana u Mursi sve do Klaudija, a za vrijeme Klaudija i Nerona u Teutoburgiju (Dalj). U Dalju su bile pronađena četiri natpisa ove ale iz 1. i 2. stoljeća.

ALA II ASTVRVM:

Zajedno s I HISPANORVM AVRIANA, stacionirana je u Akvinkumu od prve polovine prvog stoljeća, a prije toga bila je smještena u Germaniji.

Ne može se sa sigurnošću znati je li redosljed navođenja vojnih jedinica rađen po geografskom smještaju ili nekom drugom kriteriju, ali čini se da su napisane prema brojevima i zato je ala II ASTVRVM zadnja na popisu.⁷¹

Dazije je svoju diplomu primio dok je još bio u rimskoj vojsci, kao aktivni vojnik (*qui militant*) časnika turme. Ala je bila podijeljena u 16 turmi, a njihov zapovjednik morao je biti rimski vitez, to je ujedno bila i jedna od početnih pozicija u karijeri rimskih vitezova. S obzirom na to da je Dazije bio peregrin, to je bila najveća funkcija koju je mogao doseći u rimskoj vojsci te se po tome može zaključiti da je Dazije bio vrstan i sposoban vojnik.⁷²

⁷⁰ J. KOLEDIN, 1999/2000, 235.

⁷¹ J. KOLEDIN, 1999/2000, 235-238

⁷² J. KOLEDIN, 1999/2000, 238

ZAKLJUČAK

Rimske vojničke diplome nedvojbeno se mogu svrstati među vrlo rijetke, ali podacima iznimno bogate nalaze iz doba Rimskog Carstva. Dakako, sve su diplome strukturirane jednoobrazno, po istoj šabloni. Počinju s imenom cara i njegovim titulama. Zatim slijedi ime flote ili popis ala i kohorti u kojima su bili veterani koji su zaslužili častan otpust. Ukoliko je riječ o pripadnicima auxilijarnih ala i kohorti tada su navedeni i podatci o provinciji i namjesniku gdje su te vojne formacije bile stacionirane. Nakon formula o dodjeljivanju rimskog građanskog prava i zakonitosti braka, navodi se nadnevak konstitucije i konzulski par. Potom slijedi ime vojne jedinice i ime zapovjednika. Nadalje je naveden primatelj diplome i njegovi osobni podatci, a pri samom kraju naznačeno je mjesto u Rimu gdje je izložena izvorna konstitucija koja je bila također na brončanoj ploči. Na drugoj vanjskoj pločici vojničkih diploma nalazi se popis s pečatima svjedoka koji potvrđuju vjerodostojnost tog carskog pravnog akta.

S područja Vukovarsko-srijemske županije najstarije diplome izdane su za vladavine cara Nerona. Samim time spadaju među starije, jer ih je prvi počeo izdavati Neronov prethodnik, car Klaudije. Primatelji su bili podrijetlom iz zajednice Breuka. Slijede dvije rimske vojničke diplome izdane za vladavine cara Antonina Pija. Jedan od primatelja bio je podrijetlom iz Dalmacije, a drugi čak iz Kilikije. O petom nalazu diplome nije moguće ništa konkretno reći jer je trenutačno zagubljena u zagrebačkom Arheološkom muzeju.

Najveća koncentracija ove vrste epigrafske građe u Hrvatskoj je upravo na području dunavskog limesa. Na hrvatskom dijelu nekadašnje granice Rimskog Carstva bile su smještene brojne auxilijarne postrojbe, odnosno ale i kohorte te je stoga logično pretpostaviti da će na tom području biti pronađen veći broj rimskih vojničkih diploma.

Nisu samo kašteli i vojni logori bili građeni uz granicu. Uz njih su se razvijala i naselja u kojima su se naseljavali trgovci zbog sigurnosti i funkcionalnosti koju im je omogućavao život uz granicu, obrtnici koji su potrebni svakom većem ili manjem naselju da bi bilo funkcionalno, vojni veterani s obiteljima koji su nakon svršetka svoga vojnog roka odlučili ostati uz mjesto gdje su proveli velik dio života. Dobivši povlastice časnim otpustom bili su važan čimbenik u procesu romanizacije. Upravo veteranima koji su ostali s obiteljima u blizini mjesta odsluženog vojnog roka, te se nisu vratili u svoja matična područja s kojih su regrutirani u auxilijarne postrojbe rimske vojske, potrebno je zahvaliti jer zbog njih postoje

informacije kojima se danas raspolaže. Zahvaljujući tim pravnim aktima čitav proces romanizacije cijelog područja dunavskog limesa je jasniji kao i kako su se "stranci", odnosno vojnici pomoćnih vojnih jedinica koji su se sastojali od pokorenih naroda, postupno infiltrirali u redove autohtonog stanovništva u pograničnom području, šireći time i svekoliki rimski način života. Između ostalog, ova vrsta vojničkih dokumenata svjedoči nam o veličini i moći Rimskog Carstva u to vrijeme. Uz vojničke diplome spoznajemo i zadiremo u sve sfere Rimskog Carstva, od rimske uprave i vojske pa sve do društvenog poretka, te uz pomoć antičkih pisaca i drugih arheološko-povijesnih materijala doznajemo istinu ili otvaramo vrata novim pitanjima i raspravama. Na temelju svega navedenog u ovom radu može se zaključiti da je važnost Panonije kao i dunavskog limesa ogromna i da se u budućnosti očekuje puno rada koji će, u arheološkom smislu, osvijetliti sliku Slavonije i Baranje kao i zapadnoga Srijema.

POPIS LITERATURE:

Alföldi, A., 1926. – Andreas Alföldi, *Der Untergang der Römerherrschaft in Pannonien*, Berlin und Leipzig.

Borhy, L. et al., 2003. – Laszlo Borhy, Klara Kuzmova, Jan Rajtar, Emese Szamado, *Kelemantia, Brigetio*, Trnava.

Brunšmid, J., 1891. – Josip Brunšmid, Rimski vojnički diplom iz Ilače u Srijemu, *VHAD XIII*, Zagreb, 33-40.

Bulat, M., 1977. – Mirko Bulat, Stanje istraživanja antičkih naselja u Slavoniji, *Stand der Forschung über die antiken Ansiedlungen in Slawonien, Materijali XIII*, Varaždin, 63-86.

Domić-Kunić A., 2006. – Alka Domić-Kunić, Bellum Pannonicum (12. -11. st. pr. Kr.): posljednja faza osvajanja južne Panonije, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, ser. 39, br. 1*, 59-164.

Dorn, A., 1973. – Antun Dorn., Rekognosciranje limesa na području vukovarske općine, *Glasnik slavonskih muzeja, br. 23*, 22-30.

Dorn, A., 1984. – Antun Dorn, Rimaska vojnička diploma iz Negoslavaca, Arheološka istraživanja u istočnoj Slavoniji i Baranji, *HAD*, Vukovar, 165- 174.

Dušanić, S., 1983. – Slobodan Dušanić, Rimaska vojna diploma kao odlikovanje *ob virtutem*, *AV XXXIII*, Ljubljana, 197-232.

Dušanić, S., 1998. – Slobodan Dušanić, *An Early Diploma Militare*, *Starinar XLIX*, Beograd, 461-475.

Ilkić, M., 2009a – Mato Ilkić, Rimaska vojna diploma iz Sotina (*Cornacum*), *Prilozi instituta za arheologiju u Zagrebu, ser. 26*, 143-164.

Ilkić, M., 2009b – Mato Ilkić, Rimaska vojna diploma iz Podgrađa (*Asseria*) / The Roman military diploma from Podgrađe (*Asseria*), *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, 102, Split, 59-73.

Ilkić, M., 2010. – Mato Ilkić, Rimske vojničke diplome s prostora Republike Hrvatske, u: *Nalazi rimske vojne opreme u Hrvatskoj/Finds of the Roman military equipment in Croatia, Zagreb*, 263- 272.

Koledin, J., 1999/2000. – Jovan Koledin, Rimska vojnička diploma iz Vukovara, *Glasnik Srpskog arheološkog društva*, 15-16, Beograd, 321-239.

Korda, J., 1961. – Josip Korda, Tragom limesa od Vukovara do Iloka s osobitim obzirom na Cibalae, *Limes u Jugoslaviji I*, Beograd, 59-66.

Marin, E., 2018. – Emlijo Marin, *Mursa, Hadrijanova kolonija uz granice rimskog carstva*, Zagreb-Osijek.

Matijašić, R., 2002. – Robert Matijašić, *Uvod u latinsku epigrafiku*, Pula.

Milotić, I., 2009. – Ivan Milotić, *Rimska vojnička diploma iz Umaga*, Umag: Gradska knjižnica Umag.

Miškiv, J., 1997/1998. – Jesenka Miškiv, Rimska vojnička diploma iz Slavnskog Broda, *VAMZ, sv. 3, XXX-XXXI*, 83-101.

Pinterović, D., 1969. – Danica Pinterović, Problemi u istraživanju Limesa na sektoru Batina Skela – Ilok, *Osječki zbornik XII*, Osijek, 53–69.

Radman-Livaja, I.– Ivan Radman-Livaja, 2012. – The Roman Army, The Archaeology of Roman Southern Pannonia, *The state of research and selected problems in the Croatian part of the Roman province of Pannonia* / Migotti, Branka (ur.), Oxford: Archaeopress, 159-189.

Roxan, M., 1977. – Margaret Roxan, The witnesses to Roman military diplomata, *Arheološki vestnik* 28, 299-333.

Sanader, M., 2003. – Mirjana Sanader, Rimske legije i njihovi logori u hrvatskom dijelu panonskog limesa, *Opuscula archaeologica* 27, 563- 467.

Visy, Z. 1988. – Zsolt Visy, *Der pannonische Limes in Ungarn*, Stuttgart.

INTERNETSKE STRANICE:

https://www.ancient.eu/Roman_Empire/ (9. kolovoz 2020.)

<http://limescroatia.eu/karte/> (9. kolovoz 2020.)

<http://www.romancoins.info/MilitaryDiploma.html> (18. rujna 2020.)

POPIS FOTOGRAFIJA:

Slika 1: Rimskog Carstva s naznačenim provincijama u 2. st. (https://www.ancient.eu/Roman_Empire/ 9. kolovoz 2020.).....	5
Slika 2: Dunavski limes u Hrvatskoj (http://limescroatia.eu/karte/ 9. kolovoz 2020.).....	8
Slika 3: Mjesta nalaza vojničkih diploma u Hrvatskoj (M. ILKIĆ, 2010, 266.).....	12
Slika 4: Skica vanjske stranice prve pločice rimske vojničke diplome iz Ilače (J. BRUNŠMID, 1891, 35).....	13
Slika 5: Skica vanjske stranice druge pločice rimske vojničke diplome iz Ilače (J. BRUNŠMID, 1891, 36).....	14
Slika 6:Popis svjedoka s rimske vojničke diplome iz Negoslavaca (A. DORN, 1984, 167)	18
Slika 7:Prva pločica s unutarnje strane (M. ILKIĆ, 2009a, 145)	20
Slika 8: Druga pločica s unutarnje strane (M. ILKIĆ, 2009a, 145).....	21
Slika 9: Vanjska stranica prve pločice (M. ILKIĆ, 2009a, 145)	23
Slika 10: Vanjska stranica druge pločice (M. ILKIĆ, 2009a, 145).....	24
Slika 11: Unutarnje strane rimske vojničke diplome iz Vukovara (KOLEDIN, 1999/2000, 234).....	30
Slika 12: Vanjska strana vojničke diplome iz Vukovara (J. KOLEDIN, 1999/2000, 236).....	32

Sažetak

Rimske vojničke diplome na području Vukovarsko-srijemske županije

Rimske vojničke diplome pravni su dokumenti (*constitutio*) s natpisom na dvije brončane pločice. Dodijeljivane su islužnim vojnicima koji su proveli propisani broj godina u rimskoj vojsci i potom časno otpušteni. Te konstitucije izdavane su od približno sredine prvog stoljeća pa sve do početka kasne antike. Njima su pripadnici peregrina stjecali rimsko građansko pravo i pravo na sklapanje zakonitog braka. Rimske vojničke diplome sadrže niz podataka. To su podatci vezani uz cara, vojsku, konzule, primatelja itd. Na području Vukovarsko-srijemske županije do sada je nađeno pet rimskih vojničkih diploma: dvije su iz Sotina (*Cornacum*), slijedi po jedan primjerak iz Ilače, Negoslavaca i Vukovara. Među njima dvije su izdane za vladavine Nerona. Dodijeljene su islužnim vojnicima podrijetlom iz južnopanonske zajednice Breuka. Slijede dvije diplome koje je izdao car Antonin Pio. Dodijeljene su jednom Dalmatincu i jednom islužnom vojniku podrijetlom iz Anazarba u Kilikiji. Peta diploma je nažalost zagubljena te se stoga o njoj ne zna više podataka.

Ključne riječi: rimske vojničke diplome (constitutio), Sotin (Cornacum), Negoslavci, Ilača, Vukovar, dunavski limes, Panonija, hrvatsko Podunavlje

Abstract

Roman military diplomas on the territory of Vukovar- Srijem county

Roman military diplomas are legal documents (*constitutio*), which were inscribed on two bronze plates. They were issued to the retired soldiers who spent proper amount of time in the Roman army and were honorably discharged. These constitutions were issued from about the middle of the 1st century until the beginning of late antiquity. With them the members of the peregrines gained Roman civil rights and the right to enter into legal marriage. Roman military diplomas contain a certain number of data which are related to the emperor, the army, consuls, recipients, etc. So far, five Roman military diplomas have been found in the Vukovar- Srijem county. Two are from Sotin (*Cornacum*), following one copy from Ilača, Negoslavci and Vukovar. Two of them were issued during the reigns of Nero. They were assigned to the ex- soldiers originating from the southern Pannonian community of Breuks. The following two diplomas are issued by the emperor Antoninus Pius and assigned to a Dalmatian and soldier who was originally from Anazarb in Clicia. The last diploma is unfortunately lost, so we do not know more information about it.

Key words: roman military diplomas, roman army, Cornaccum, Sotin, Negoslavci, Ilača, Vukovar, Danube limes, Panonia